

1

שכל את

ידיו כי מנשה הבכור. הוא מיותר, שהרי ידענו מענין הפרשה כי מנשה הזכור, אבל יש בזה עומק וכוונה, דבאמת לא היה ליעקב לשכל את ידיו, אלא להפוך את מעמד הבנים, אבל מנשה הזכור, מש"ה היה מכון שיעמוד מנשה לרגל הימני של יעקב ואפרים לרגל השמאל, ורק את ידיו שכל שיהיה להיפך, וטעמו של דבר שאע"ג שהקדים יעקב את אפרים לפני מנשה, ומש"ה היה במדבר ראש הדגל, מכ"מ צפקודי דפי' פינחס היה להיפך, ולא עוד אלא אפי' צפקודי דפי' במדבר כחוב צכל הדגלים והחונים עליו, משא"כ במנשה כתיב ועליו מטה מנשה, כל זה בא ללמדנו שלא היה אפרים קודם למנשה אלא בענינים רוחניים, מה שלמעלה מהליכות עולם הטבע, אבל בהליכות עולם היה מנשה קודם וגדול מאפרים, מש"ה במנין הראשון. צהר חורב שהיה שכינת עולם על ראשם, וכל ההנהגה הייתה למעלה מן הטבע היה אפרים קודם, אבל צפקודי דערבות מואב צכניסחם לארץ שהיה כמעט בהליכות הטבע כמבואר להלן וצ"כ במדבר ודברים, מש"ה היה מנשה קודם, וע' מש"כ צכ' במדבר צשנוי ועליו מטה מנשה, וזה הגיע משום דבהליכות הטבע מעלת הצכורה מסוגלת הרבה כמש"כ לעיל כ"ו י"ט. והנה היד משמשת את הראש והדעת, והרגל משמשת הליכות הגוף לפי טבעו, ומש"ה אמרו חז"ל במליצתם עירובין ד"ע צ' יורש כרעא דאבוב, פי' הרגל טבע אביו שמהלך מעצמו בלי מחשבה ושכל, מש"ה רצה יעקב אשר מנשה יעמוד לרגלו הימנית, ושכל את ידיו להיות אפרים אך לידו הימנית, וע"ע צסמוך מקרא כ', וזהו שפי' הכחוב הטעם, כי מנשה הבכור:

חנוכה נוטריקון: ח' גרות,
והלקה כ' בית ה'לל, שאמרנו, יום ראשון
מדליק גר אחר, ומכאן ואילך מוסף
והולך.

אבותיהם - חנוכה

2

ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל
בן פדהצור: קרבנו קצרת כסף אחת
שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף
שבעים שקל בשקל הקדש שניהם |
מלאים סלת בלולה בשמן למנוחה: כף
אחת עשרה וזהו מלאה קטרת:
וי פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד
בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד
לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילים
חמשה עתים חמשה כבשים בני שנה
חמשה וזה קרבן גמליאל בן פדהצור:

כי אב קטורה
אנכה

3

ג וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר ילדה לו אסנת
גא בת פוטי פרע כהן און: ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כ"י שני
גב אלהים את כל צמלי ואת כל בית אבי: ואת שם השני קרא אפרים
כ"י הפקני אלהים בארץ ענני:

ביום עקד

4

יב מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד
וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף
בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו.
אפילו אין לו מה יאכל! אלא מן הצדקה שואל
או מוכר כסותו ולוקח שמן וגרות ומדליק:

וע"פ חז"ל
חגיגה

5

(ג) ויקרא יוסף. מספר זקנת יוסף, שכן קריאת שמות בניו מבואר ששם סימנים לעצמו שלא ישכח ימי
עמו בעת הטובה, וזה דרך השלמים שמעט זה נסיונו לחבול מצות ומרורים צליל שמורים לזכר הגלות
צנת החיות, כי הגלות סבה החירות והנחמה חציא את המצבה, וכמ"ל ביום טובה היה צטוב וציוס רעה
כזה, ע"כ קרא שם הבכור מנשה, כדואג על שנשה את עמלו ובית אביו ומצטער ע"ז, ושם
השני קרא אפרים, להורות כי הסרתו ה' רק נאמן עניו, שהעניו גרם את גדולתו:

בג"ה ע"ד

6

(נא) נשני - מבארים כרגיל: אלהים השכיחני
את כל עמלי ואת כל בית אבי! לב
מי לא יודעזע למקרא משפט זה? יוסף קורא שם
לבכורו על שם שהאלהים השכיחו את אביו הזקן ואת
כל משפחת בית אביו! על פי זה ותבאר אמנם העובדה
שיוסף לא התעניין בגורל אביו זמן כה ממושך, ונמצאנו
למדים שיוסף היה בפשטות - אדם חסר לב! אך
לאושרנו "שכח" איננו הוראה יחידה ל"נשה". "נשה"
פירושו גם כן: היות בעל חוב, היות נושה (ראה לעיל
לב, לג), ויהיה אפוא פירוש "נשוני": את אסוני ואת
משפחתי עשה לי אלהים לנושים. מה שעד כה נראה
לי כאסון וכהתעללות, אלהים עשאו כלי שרת לעצב
את אושרי: חוב גדול אני חייב לאסוני ולמשפחתי.

7

ואמר ודלח
מוסיף יוסף. אם חינו מוסיף על לימודו ישכח
גם מה שלמד מכבר. ויפורש עוד עפ"י מ"ש (משלי
ט"ו) אורח חיים למעלה למשכיל למטן סור משאול
מטה. כי האדם יאמר לפעמים לא חלך בגדולות
ודלי לי אם על משמתי אעמודה להחזיק בחומתי
ויראתי ולא להוסיף. אבל באמת חינו כן כי האדם
ח"א לו לעמוד במקום אחד ואם לא יעלה על כרחך
יפול. לכן אמר אורח חיים למעלה למשכיל דאם
לא יעלה על כרחך ירד לשאול מטה. וזה שאמר
ודלח מוסיף יוסף

צנת החיים אלוים
היא מנשין

חגיגה
ע"ד

(טו) וְלֹא־וּבְגֵי וְלֹא־בְגֵי וְגו' . אִין סְדֵר הַסְּפֹר מְכוּוֹן, בְּמִקְרָא י"ב הַחֵל בְּנַחֲלַת לְאוּבְנֵי וּגְדֵי וְהַפְסִיק הָעֵנִין וְהַחֵל בְּנַחֲלַת שְׁבַט מְנַשֶּׁה, וְחַח"כ קִיִּים בְּנַחֲלַת לְאוּבְנֵי וּגְדֵי, וְלֹא דִבֵּר רִיק הוּא. אֲלֹא נִרְאָה עַפ"י שֵׁשׁ לְהַתְכוּן עוֹד שֶׁהִרְבֵּה מִשֶּׁה רִצִּינוּ חֻלְקָת חֲזֵי שְׁבַט מְנַשֶּׁה הִרְבֵּה לְפִי עֵרֶךְ שֶׁנִּי שְׁבָטִים אֲלוֹ, וְגַם לֹא הִמְנֵה עִמָּס תְּנֵאִי בְּנֵי גֵד וּבְנֵי לְאוּבֵן. הֵן אֲמַת שֶׁהֲלָכוּ בְּנֵי מִכִּיר בֶּן מְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה וְיִלְכָדוּהָ, מִכ"מ אִין זֶה טַעַם לִיתֵן לָהֶם בְּשִׁבְלֵי זֶה, כִּמּוֹ שֶׁלֹּא נִתֵּן לְשִׁלּוּחֵי יִשְׂרָאֵל לְרַגֵּל אֶת יַעֲזָר וְלִכְדוֹ בְּנוֹחִיָּה, וּמִכ"מ לֹא נִתֵּן לָהֶם בְּנוֹת יַעֲזָר, דְּבִשְׁלִיחוֹת יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה, וְחַמְאֵי נִתֵּן הַגִּלְעָד לְמִכִּיר וְחַבֵּל אֶרְגוֹב שְׁשִׁים עֵיר לִיאִיר, וְע"כ הִיא בְּזֶה כּוֹנֵה פְּנִימִית שְׂנוּגַע לְכָלל יִשְׂרָאֵל שִׁשְׁבוּ בַּעֲבַר הַיַּרְדֵּן. וְנִרְאָה דְּבִשְׁבִיל שְׂרָאָה מִשֶּׁה רִצִּינוּ דְּבַעֲבַר הַיַּרְדֵּן כַּח הַמּוֹרָה מַעֲט, כִּמְש"כ לְעִיל בְּשֵׁם אֲדֻר"י, עַל כֵּן הִשְׁתַּדַּל לְהַשְׁתַּיֵּל בְּקִרְבָּם גְּדוּלֵי תוֹרָה שִׁיאִירוּ מַחֲשָׁכֵי אֶרֶץ בְּאוֹר כַּח שְׁלֵהֶם, וְכַמֵּי [שׁוֹפְטִים ה' י"ד] מִנֵּי מִכִּיר יִרְדּוּ מִחוּקִיקִים, הֵינּוּ גְּדוּלֵי תוֹרָה רִאשִׁי יִשְׁבּוֹת, כִּמּוֹ שֶׁמְפֹרָשׁ בְּסִפְרֵי הַיַּרְדֵּן ד"ה עַל הַאֵל דְּכַתִּיב לֹא יִסּוֹר שְׁבַט מִיְהוּדָה וּמִחוּקֵי מִבְּנֵי רִגְלֵי, אֲלוֹ בְּנֵי בְּנֵי שֶׁל הַלֵּל שְׁמֵלְמֵדִים תוֹרָה בְּרִבִּים, וְכֵן הִיא בְּכָל דוֹר,

וְהַשְׁתַּדַּל מִשֶּׁה שִׁתְּרָנוּ הַמָּה לְשַׁבַּת בַּעֲבַר הַיַּרְדֵּן, וּמִשּׁוּם זֶה הִרְבֵּה לָהֶם נַחֲלָה עַד שֶׁנִּתְרָנוּ. וְהִי אִי בִירוּשָׁלַי בִּיְכוּרִים פ"א שֶׁאִין מִנִּיחֵין בִּיְכוּרִים מַעֲבַר הַיַּרְדֵּן מִשּׁוּם דְּכַתִּיב אֶרֶץ זַבַּח מִלֵּב וְדַבַּח וְלֹא עַבַר הַיַּרְדֵּן, מִנֵּי אֲשֶׁר נַחַח לִי ה' וְלֹא שְׁנַטְלַחֵי לִי לִי לַעֲמָנִי, מִנֵּי בִינִיהוּן אֲמַר ר' אֲבִין חֲזֵי שְׁבַט מְנַשֶּׁה בִּינִיהוּן, מ"ד אֲשֶׁר נַחַח לִי וְלֹא שְׁנַטְלַחֵי לִי מַעֲמָנִי חֲזֵי שְׁבַט מְנַשֶּׁה לֹא נָטְלוּ מַעֲמָנִי כו', פ"י שֶׁלֹּא נָטְלוּ כִי אִם ע"י בְּקָשַׁת מִשֶּׁה וּמִסְתַּמַּח עֲשֶׂה ע"פ ה'. וְזֶה סְדֵר הַפְּרָשָׁה שֶׁהוֹכִיחַ מִשֶּׁה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵחֵל לְחַלּוֹק נַחֲלַת בְּנֵי גֵד וּבְנֵי לְאוּבֵן, וְלֹא יוּכַל לְגַמּוֹר עַד שֶׁדָּבַר עִם חֲזֵי שְׁבַט מְנַשֶּׁה, וְגַמְרָה עִמָּס וּנִתְרָנוּ בְּחֻלְקָם, אִזּוּ יָדַע מִשֶּׁה לְגַמּוֹר חִלּוּק נַחֲלַת בְּנֵי גֵד וּבְנֵי לְאוּבֵן, וְדָבַר זֶה הִיא יָדוּעַ לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָהּ עֲשֶׂה, וְחַח"כ סִיפֵר לָהֶם הָעֵנִין כִּמּוֹ הַשְׁתַּדַּל לְהַשְׁתַּיֵּל בְּקִרְבָּם גְּדוּלֵי תוֹרָה, וּמוֹה יִלְמְדוּ לְדוֹרוֹת לְהַשְׁתַּדַּל לְדוֹר בְּמִקּוֹם תוֹרָה דוּקָא, כִּי בְּזֶה חֲלוּ חֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֹדָאֵי בְּתַחוּבוֹת דְּקִי"א א' כֶּסֶס שֶׁאֲסוּר לְלָאֵחַת מִח"י לְבַבֵּל כֵּךְ אֲסוּר לְלָאֵחַת מִבְּבֵל לְחו"ל, וּפְרָש"י לְפִי שֵׁשׁ שֵׁס יִשְׁבּוֹת הַמְרַבִּינוֹת תוֹרָה תַּמִּיד, וְחַפ"י לְעֵנִין קְבוּרָה אֲמַרו חז"ל שֶׁס שְׁטוֹב לְהַקְבֵּר בְּמִקּוֹם תוֹרָה כִּמּוֹ בְּמַעֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּל זֶה הִרְאָה מִשֶּׁה רִצִּינוּ לְדוֹרוֹת מַה עֲשֶׂה בְּזַמְנוֹ :

בפסוק לאלה תחלק הארץ כו'. ואיתא שהי עפ"י גורל וברוה"ק כו'. והענין הוא דכתיב חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי. כי מתנת א"י העיקר בשורש העליון שיש לכל בני"י חלק בשורש א"י למעלה ולמטה. ולכן המנין שהי קודם כניסתם לארץ ישראל להעמיד כל אחד על שורשו כמו שהי המנין מקודם. והיינו תורה שבכתב ושבע"פ. ובב' אלו יש לכל בני"י חלק כמ"ש שיבנה ביהמ"ק ותן חלקנו בתורתך. ואיתא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב דכ' ועמך כו' לעולם יירשו ארץ. והגם דפי' ארץ כפשוטו בא"י. מ"מ זה הוא הסימן שיש להם חלק לעוה"ב במה שזוכין בעוה"ז להתדבק בארץ ישראל שהוא השורש של נפשות בני"י וכתוב ששם עלו שבטים כו' עדות לישראל שבעלייתן לביהמ"ק הי' עדות שיש להם דביקות בשורשם. וזהו השם שמעיד עליהם ועל יחוסם עי"ז שיכולין לעלות לביהמ"ק. וזה הי' השיר שלוים מזמרים בביהמ"ק על ט"ו מעלות והמה הט"ו מעלות מיצ"מ עד ובנה לנו בית הבחירה והמה ט"ו בחי' ודרכים להתקשר עד השורש [וי"ל שהם בכח הג' אבות וי"ב שבטי עליון כנ"ל] :

עליון כנ"ל :

עליון כנ"ל :

11

א"ר יוסי* (בר) הנינא שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות מו"ליק שהרי נתנו חכמים שיעור לחון הכנסת להוליד שופרו לביתו אמר לו *אם כן נתת דברך לשיעורין אלא מקום צנוע ישלח לחון הכנסת בראש גגו ששם מניח שופרו לפי שאין ממלטלין לא את השופר ולא את החצוצרות והתניא שופר מיטלטל וחצוצרות אינם מיטלטלין אמר רב (*יוסי) לא קשיא כאן ביחוד כאן בצבור א"ל אביי וביחוד למאי חזי הואיל וראוי לגמע בו מים לתינוק

במ"ג ע"ג א"ה

12

ד ר' שמעון בן לקיש פתר קריא בגליות. ויהא ארץ היתה תהו זה גלית בכל שנאמר (ירמיה ד כג) ראיתי את הארץ והנה תהו. ובהו זה גלית מדי (אסתר ו יד) ויבהלו להביא את הקן. וחשף זה גלית וזן שההשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם פתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל.

מצא י"ב כח"ט י"א

13

תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי :

וי' ע"ג (כ"ו)

ב"ר ע"ג

וכמו שביארנו על הפסוק (דברים ד, לט) וידעת היום בעצמו מצות ומעשים טובים צריך להסתכל שיש צדיקים עובדים ה' יומם ולילה אשר אינו מגיע לקרסולי רגליהם יותר ממאה זהובים ויקנא עצמו בו, רק אדרבא יסתכל במה שלמטה ממנו שיש עני אחד אשר אין לו אפילו פרוטה. והנה רבותינו ז"ל דרשו בשמים ממעל, זו הנשמה. ועל הארץ מתחת, זו הגוף. וזהו כוונת הכתוב בשמים, כלומר בצרכי שמים, דהיינו בצרכי הנשמה מה שנוגע לעבודת הבורא ברוך הוא תסתכל ממעל, על דבר שהוא ממעל לך על הצדיק שיש בידו מעשים טובים יותר ממך ותבין שפלותך. ועל הארץ, בעסקי הגוף הנוגע לעולם הזה מתחת, פירושו תסתכל במה שלמטה ממך שיש עני יותר ממך כנ"ל ודו"ק :

ב"ר ע"ג